

Institutionen för individ och samhälle
Socialpedagogiska programmet

Och den ljusnande framtid?

**En studie om ungdomar på yrkesinriktad
Folkhögskola och deras drömmar om framtiden.**

(And the bright future is? – A study about young people at
occupationally - oriented folk high – school and their dreams
about the future)

av

Ida Arvidsson & Linda Marie Larsson

C-uppsats i socialt arbete, 10 poäng
Handledare: Bibbi Ringsby Jansson
Vänersborg, maj 2004

HTU Institutionen för individ och samhälle Box 1236 462 28 Vänersborg
Tel 0521-26 40 00 Fax 0521-26 40 99 www.htu.se

Förord

Med detta förord vill vi tacka våra informanter och även lärare på Folkhögskolan. Utan Er hjälp hade vi aldrig kunnat genomföra detta arbete. Vi är Er evigt tacksamma. Vi vill även rikta ett särskilt tack till vår handledare Bibbi Ringsby Jansson för all hjälp och support vi fått genom uppsatsgången.

Sammanfattning

Titel:	Och den ljusnande framtid? – En studie om ungdomar på Yrkesinriktad Folkhögskola och deras drömmar om framtiden.
Författare:	Arvidsson, Ida & Larsson, Linda – Marie
Nivå:	C – uppsats, 10 poäng
Program:	Socialpedagogiska programmet, 140 poäng
Institution:	Högskolan i Trollhättan/Uddevalla Institutionen för Individ och Samhälle
Tryckår:	Maj 2004
Handledare:	Ringsby Jansson, Bibbi

Syftet med denna uppsats är undersöka hur ungdomar med intellektuella funktionshinder som går på yrkesinriktad Folkhögskola, ser på drömmar om framtid inom områdena familj, boende, arbete/utbildning/skola och fritid. Vi har frågat vad drömmar betyder för dem och hur de själva ser att de kan påverka sin framtid. Vi har gjort kvalitativa intervjuer med sex killar och tjejer. Viktiga teoretiska begrepp för studien är; livschans, livsperspektiv och livsstil.

Resultatet visar tre förhållningssätt till drömmar om framtiden, som vi valt att benämna skeptikern, realisten och framtidsoptimisten. Skeptikern ser drömmar om framtiden som ett hinder och tenderar att se drömmar som symbol för krav och undviker helst att ha dem. Drömmar om framtiden är inget positivt och skeptikern har svårt att påverka sin framtid då han/hon ger uttryck för problem med att ta tag i saker. Realisten ser drömmar om framtiden som ett mål och har ett aktivt och positivt förhållningssätt till drömmar, men begränsar dem till en nivå som han/hon tror sig klara av. Drömmar symboliserar möjligheter och farhågor för realisten. Framtidsoptimisten ser drömmar om framtiden som ett medel för att nå till nya drömmar och mål. Han/hon drömmer mycket om framtiden och har ett aktivt och positivt förhållningssätt till drömmar. Drömmar ger styrka att gå vidare, men kan också vara just bara drömmar.

En förklaring till olikheterna i de tre förhållningssätten kan bero på omgivningens stöd och perspektiv. Vi ser inga större skillnader på drömmar om framtiden för ungdomarna i vår studie och ungdomar i allmänhet. Ungdomar med funktionshinder är framför allt är ungdomar med möjligheter och svagheter, drömmar och erfarenheter som det kan innebära.

Abstract

Title: And the bright future is? - A study about young people at occupationally – oriented folk high – school and their dreams about the future.

Authors: Ida, Arvidsson & Linda – Marie, Larsson
Level: C – essay 10 credits
Program: Social pedagogy program, 140 credits
Department: University College of Trollhättan/Uddevalla
Department of Individual and Society
Publishing year: May 2004
Supervisor: Ringsby Jansson, Bibbi

The purpose of this essay is to investigate how young people with intellectual disabilities who goes to an occupationally – oriented folk high – school, looks at dreams about the future when it comes to family, housing, working/education/school and spare time. We asked them about what dreams mean to them and how they look upon the influence they have on their own future. We have made qualitative interviews with six boys and girls. Important theoretical concepts in this essay are; opportunity of life, perspective of life and lifestyle.

The result shows three different attitudes towards dreams about the future. We have chosen to call them the sceptic, the realist and the optimist. The sceptic looks at dreaming about the future as an obstacle and tends to look at dreams as demands and chooses not to dream at all. In the sceptics mind dreaming about the future is not a positive thing and has a hard time influencing his/her future, due to difficulties he/she has with dealing with things. The realist looks at dreaming about the future as a goal and has an active and positive attitude towards dreams, but limits them to a level he/she believes themselves being able to handle. Dreams symbolizes possibilities and threats for the realist. The optimist looks at dreaming about the future as a means of reaching new dreams and goals. The optimist dreams a lot about the future and has an active and positive attitude towards dreams in general. It gives he/she the strength to move on, but can also be just a dream.

The differences between these three attitudes can be explained with help from the support and perspective that the surroundings contribute to. We do not find any major differences between the dreams the young people in our study have and young people in general. Young people with intellectual disabilities are above all youths with all the possibilities and weaknesses, dreams and experiences that that include.

Innehåll

Inledning.....	s.6
Bakgrund.....	s.6
Nuvarande Livsvillkor	s.7
Svårigheter att definiera.....	s.9
Syfte och frågeställning.....	s.10
Metod.....	s.11
Val av metod.....	s.11
Val och beskrivning av fält och intervjupersoner.....	s.12
Urval	s.13
Datainsamlingsmetod.....	s.14
Genomförande av intervjuer	s.15
Svårigheter vid intervju.....	s.16
Reliabilitet och validitet.....	s.16
Bearbetning och analys.....	s.18
Etiska reflektioner.....	s.18
Tidigare forskning och centrala begrepp	s.20
Centrala begrepp.....	s.20
Ungdomar och livschans.....	s.20
Livschanser och förutsättningar för ungdomar med intellektuella funktionshinder.....	s.23
Livsperspektiv, identitet och framtidstro.....	s.25
Delade och överensstämmande perspektiv.....	s.26
Alternativa perspektiv.....	s.27
Ungdomar och livsstil.....	s.28
Ungdomars drömmar om framtiden.....	s.30
Skeptikern – drömmar om framtiden som hinder.....	s.30
Realisten – drömmar om framtiden som mål.....	s.35
Framtidsoptimisten – drömmar om framtiden som medel.....	s.40
Avslutande reflektioner.....	s.44

Referenser

Bilaga 1 Intervjuguide

Inledning

Snart är vi klara med vår högskoleutbildning, en möjlighet i livet som kanske inte alla får. Man börjar fundera på sin framtid, var man ska jobba, var man ska bo etc. Man tänker på alla livschanser man har framför sig och alla möjligheter och chanser man redan fått i livet.

Då vi båda arbetat och praktiserat på särskola, har tanken slagit oss hur dessa elever upplever sina framtida livschanser, möjligheter till utbildning, arbete, boende och andra viktiga val på vägen till vuxenlivet. I dagens snabbt föränderliga samhälle har kraven på utbildning, kompetens och erfarenhet ökat väsentligt under de sista åren, samtidigt som ungdomsarbetslösheten stiger alltmer (SOU 2000:3).

Vi valde därför att söka upp en folkhögskola i Sverige, där man bedriver yrkesinriktad utbildning för ungdomar som gått särskola eller av andra anledningar har särskilda svårigheter att få jobb på öppna arbetsmarknaden, för att få en bild av hur dessa ungdomar själva ser på sin framtid och sina möjligheter.

Vi tycker att detta är ett viktigt ämne att belysa då det är frågor som sällan diskuteras. I ett stressat samhälle finns det få chanser att sitta ner och prata om drömmar, förhoppningar och kanske farhågor inför framtiden. Vi frågar oss som man sjunger i sången: ”och den ljusnande framtid”, hur ser den ut utifrån dessa ungdomars perspektiv?

Bakgrund

Människor med intellektuella funktionshinder har sedan lång tid tillbaka haft en utsatt position i samhället. Brusén och Hydén (2000) skriver i boken *Ett liv som andra* att det var först när Omsorgslagen kom 1985 som gruppen för första gången själva kunde begära särskilda insatser, om deras behov inte kunde tillgodoses på annat sätt. Det var först nu som personer med intellektuella funktionshinder fick en juridisk ställning som samhällsmedborgare. I maj 1993 beslutade riksdagen att förbättra stöd, service och vård för personer med funktionshinder. Målet med handikappreformen som då genomfördes (LSS) var ökat självbestämmande och

inflytande för den enskilde och syftet var att åstadkomma förbättrade levnadsvillkor för personer med funktionshinder, i jämförelse med andra grupper, (a.a.).

Nuvarande livsvillkor

Men hur ser det ut i dag? Har personer med intellektuella funktionshinder fått så goda levnadsvillkor som reformen avsåg att ge? Ett tecken på att det inte är så är att under 1990 – talets sista åtta år ökade antalet elever i den obligatoriska grundsärskolan med 52 %. Denna ökning har ofta satts i samband med att huvudmannskapet har överförs från landstinget till kommunen (Tideman 2000). En annan förklaring kan man finna i de ekonomiska nedskärningarna inom den vanliga grundskolan och dess specialundervisning. Många elever blev då inskrivna i särskolan som en lösning, elever som tidigare hade kunnat få stöd från den vanliga grundskolan. Man misstänker att åtskilliga elever har blivit inskrivna i särskolan på felaktiga grunder (Areschog, 2003).

Även boendet har förändrats för personer med intellektuella funktionshinder. Vid förra sekelskiftet föreställde man sig att sociala problem gick i arv, på biologisk väg. Man såg sig tvungen att garantera sig om att de man kallade ”B – människor” inte fick barn, för att förhindra att dåliga anlag fördes över till nästa generation. Institutioner byggdes upp som ett sätt att kontrollera fortplantningen och i flera länder, bland annat Sverige, tvångssteriliserades människor (Tøssebro, 1999).

Det är svårt att avgöra när debatten om integrering av personer med intellektuella funktionshinder startade. De allra första spåren kan man se på 1950 – talet i amerikansk och brittisk psykiatri, beroende på att nya mediciner hade tillkommit och man hade även nya behandlingsprinciper. Nu växer även kritiken fram mot institutionerna som behandling, man ansåg att risken fanns att de intagna kunde bli institutionsskadade. Den riktiga debatten om integreringen tog fart på 1960 – talet, men man såg det inte tydligt förrän 1970 – talet. De första åren diskuterade man barnens situation. Man ansåg nu att det var bättre för barn att växa upp i sin familj än på ett skolhem eller en anstalt (Tøssebro, 1999).

Hur ser det ut för denna grupp idag, när de stora institutionerna är stängda, när gruppen ska klara sig själva, antingen i en egen lägenhet eller på en gruppbostad? Länsstyrelsen i Stockholm gjorde 2003 en undersökning där man granskade bostadsstandarden för vuxna personer som är beviljade bostad med särskild service enligt LSS, samt bostäder för psykiskt funktionshindrade enligt socialtjänstlagen. Den granskning som man gjorde visar att 69 % av bostadsbeståndet för funktionshindrade har fullvärdig standard. Detta betyder att det fortfarande finns personer med funktionshinder som bor i icke fullvärdiga lägenheter. I granskningen framkommer att många personer fortfarande bor i enkelrum och delar hygienutrymmen med andra personer. Denna boendestandard tenderar för vissa personer, att bli mycket långvarig eller permanent (Länsstyrelsen 2003). Följande siffror talar sitt tydliga språk:

- 19 % av vuxna med utvecklingstörning saknar helt utbildning.
- Det är en minoritet (15 %) som uppger att de bestämt och valt var de själv ska bo. 50 % har inte alls varit med och bestämt.
- I princip är alla personer med utvecklingstörning istället för lönearbete sysselsatta i någon form av sysselsättning, främst på dagcenter.
- Drygt var fjärde vuxen med utvecklingstörning menar att det finns hinder för en mer aktiv fritid.
- Antalet ensamstående med utvecklingstörning är 95 %, vilket kan jämföras med 38 % ensam i befolkning i övrigt.

(Tideman, 2000)

Även om förhållandena ovan handlar om vuxna människor har vi valt att ta med det för att visa hur det faktiskt ser ut för den här gruppen människor i dagens samhälle. Detta kan ju faktiskt bli våra ungdomars framtid och kan vara intressant att ha i bakhuvudet när man läser om deras framtidstro.

Att boendesituationen har förändrats för personer med intellektuella funktionshinder gör att de som grupp blir mer medvetna om hur resten av världen lever. Detta kan göra att de vågar, som vi vill uppmana till i det här arbetet, drömma om sin framtid, våga släppa tanken helt fri. Bor

man isolerat på ett vårdhem är risken stor att man inte vet om något alternativ eller inte kan föreställa sig sitt liv annorlunda och därmed tycker sig vara nöjd med en situation som för andra skulle framstå som helt otillfredsställande.

Svårigheter att definiera

Ett problem som vi stötte på ganska tidigt under arbetes gång är svårigheterna att definiera gruppen. I början av uppsatsen funderade vi på om vi skulle göra avgränsningen utifrån de diagnoser som legat till grund för bedömning av de stödinsatser informanterna har eller haft, men efter diskussion med lärare på folkhögskolan och efter att ha tänkt efter en gång till, insåg vi att diagnosen inte var intressant för vår uppsats. Vi är inte ute efter att cementera fördomar utan att istället se bortom dem.

Men man måste ju någonstans ändå definiera gruppen. Vi vet inte om alla har en diagnos och vi vet att alla inte har gått på särskola. Vi har diskuterat med läraren på folkhögskolan och där brukar de beskriva eleverna som personer med intellektuella funktionshinder och läraren menar också att man kan beskriva gruppen som att de återfinns i gränslandet mellan särskola och vanlig skola. En del litteratur som vi refererar till använder dock benämningar på gruppen som vi valt att inte använda för vår avgränsning.

Här nedan följer några tankvärda ord som är bra att ha i tanken vid definition av grupper:

- Vad vill du helst kallas; utvecklingsstörd eller förståndshandikappad?

- Jag vill helst bli kallad Kristina.

(Av Karin Barron)

Vi kommer i fortsättningen att kalla informanterna för ungdomar, trots att några av dem är över 20 år. Man skulle kunna definiera ungdomarna som varken ungdomar eller vuxna. I dagens samhälle är det svårt att definiera precis vad en ungdom är. Ungdomar kan ibland tyckas befinna sig i åldrar från i stort sett 12 år till 35 år. Förr blev man vuxen vid konfirmation, pojken fick sina första par långbyxor och sedan arbete. Idag får man rösta vid 18 år, men man får inte handla på systembolaget. Nittonåringar räknas som vuxna nog att fatta beslut om

landets bästa men man är fortfarande för ung för att handla vin. Andra definitioner av ungdom är de som sysslar med något ungdomligt, exempelvis spela rockmusik, men Rod Stewart är faktiskt över 50 år!

Sjöblom (2003), skriver att man idag utgår från antagandet att allt fler ungdomar befinner sig en längre tid i en mellanställning mellan barndom och vuxenliv, den förlängda ungdomstiden. Flyttningsmönstret för ungdomarna har ändrats och det har blivit allt vanligare att ungdomarna bor kvar längre tid hos föräldrarna.

Syfte och frågeställning

Vårt syfte med denna uppsats är att se vad ungdomarna som läser på en yrkesinriktad folkhögskolekurs drömmer om och vad de tror framtiden kommer att innehålla, när det gäller arbete/skola/utbildning, boende, fritid och familj. Vi har även frågat allmänt om drömmar, om de ser det som något positivt eller negativt etc. Vi hoppas att arbetet kan leda till att de som arbetar med personer med intellektuella funktionshinder kan få mer kunskap om vilka drömmar och tankar personerna har för framtiden, så att lärare eller personal vet vad man ska arbeta för, så att ungdomarna på bästa sätt ska kunna uppnå sina framtidsmål. Även politiker kan se hur dessa ungdomar ser på sin framtid och kanske exempelvis genom olika åtgärder verka för att den öppna arbetsmarknaden blir en tillgänglig arena även för dessa ungdomar.

Våra frågeställningar är:

- Vad har ungdomarna för drömmar om framtiden, när det gäller familj, boende, arbete/skola/utbildning och fritid?
- Vad betyder drömmar för ungdomarna?
- Hur ser ungdomarna att de själva kan påverka sin framtid?

Metod

Under detta kapitel kommer vi att beskriva vilken metod vi valt och varför vi valt den. Vi kommer även att göra en beskrivning av vårt urval och fält.

Val av metod

Vi har valt att göra kvalitativa intervjuer med utgångspunkt från ungdomarnas egna perspektiv. Enligt Kvale (1997) är syftet med den kvalitativa intervjun att få beskrivningar av den intervjuades livsvärld i avsikt att tolka deras mening. Vi valde denna metod för att få en djupare bild och förståelse. Vi är inte intresserade av att se exempelvis hur många som vill jobba på verkstad. Enligt Repstad (1999), beskrivs kvalitativa mått på ett nyanserat sätt ”det som finns” och man är mindre intresserad av hur ofta det finns. Vi vill se in i deras drömmar och skapa en förståelse för hur deras syn på framtiden ser ut. En kvalitativ intervju, ska enligt Holme och Solvang (1997), likna en vardagssituation och ett vanligt samtal. Detta innebär att forskaren utför minsta styrning vad gäller undersökningspersonerna, men ska sträva efter att låta dem påverka samtalets utveckling. Trost (1997) menar att kvalitativa intervjuer bland annat kännetecknas av att man ställer raka och enkla frågor, på vilka man får innehållsrika svar.

Vi använde oss av en intervjuguide som var halvstrukturerad, då den både innehöll nedskrivna frågor och följdfrågor. Vi hade även spontana följdfrågor eftersom vi ville som Holme & Solvang (1997) menar, låta de synpunkter som kommer fram vara ett resultat av undersökningspersonernas egna uppfattningar. Vår intervjuguide är utformad med hjälp av de riktlinjer Kvale (1997) anger för hur en sådan ska vara utformad, den ska ge en översikt över ämnen som ska täckas och ge förslag till frågor. Det finns dock möjlighet att göra förändringar, gällande frågornas ordningsföljd och form, om det behövs för att följa upp svaren och berättelserna från den intervjuade. Enligt Holme & Solvang (1997) behöver man inte följa guiden till punkt och pricka, vilket vi heller inte gjort, men det är viktigt att intervjun täcker upp de frågeområden som guiden innehåller.

Val och beskrivning av fält och intervjupersoner

Vi valde folkhögskolan för att där fanns en utbildning som passade det vi sökte. På denna folkhögskola går det totalt 250 elever. Den yrkesförberedande kurs som vi hämtade våra informanter från har plats för 12 elever. När man ansöker om att gå kursen kräver man från skolans håll att man först går en ”pröva - på - vecka”. Syftet med veckan är att man ska få prova på hur det är att bo och studera på en folkhögskola och även att lärarna ska kunna se att skolan och kursen passar just för den sökande. En ”pröva - på - vecka” kostar 1850 kronor och läsårsavgiften ligger på cirka 35 000 kronor. Då ingår mat och hyra för rum, undervisningsmaterial, studiebesök med mera. I klassen arbetar en lärare och en fritidspedagog. Utbildningen är ettårig, men det finns möjlighet att gå två år.

Denna kurs vänder sig till:

- Den som exempelvis gått i särskola och/eller som har svårt att få arbete på den öppna arbetsmarknaden
- Den som vill gå vidare i sin utveckling, vad gäller arbete, boende och fritid
- Den som vill komma till en ny miljö, träffa nya människor och lära sig nya saker

Målet med kursen:

- Att stärka och bygga vidare på de förmågor och kunskaper som finns hos varje elev
- Att ge möjlighet att utvecklas, både kunskapsmässigt, socialt, känslomässigt och få bättre självförtroende
- Att motivera och förbereda för lättare arbete, inom exempelvis service, kontor, vaktmästeri och storkök
- Att ge träning i att ta ansvar för sig själv och andra

(Hämtat från informationsblad om Folkhögskolan)

Urval

Vi hade tidigare diskuterat med läraren på den yrkesinriktade folkhögskolekursen om hur vi skulle välja ut informanterna, antingen om läraren skulle välja ut några elever att fråga om de vill vara med eller om frågan skulle ställas till alla eleverna. Läraren föreslog att vi skulle intervjua de elever som gick andra året på kursen, då läraren trodde att de skulle kunna ge oss mer information. Vi valde att fråga alla elever och låta dem själva välja vilka som ville medverka genom handuppräkring i samband med att vi var där och presenterade oss.

Vi hade från början räknat med cirka fem intervjuer. Vid handuppräkringen var det fem elever som ville medverka, av de totalt åtta elever som var närvarande. Det var en elev som ej var närvarande vid detta tillfälle, men lärarna trodde ganska starkt på att även denna elev ville medverka i intervjuerna, vilket senare visade sig vara riktigt. Det innebar att vi fick sex informanter.

Det visade sig lite senare att det fanns ett par elever till som också ville vara med. Eftersom vi ansåg att det skulle bli för många intervjuer med dem, bestämdes det att de skulle vara reserver i fall någon skulle bli sjuk eller falla bort av annan anledning. En intervju bortföll på grund av sjukdom, denna ersattes då av en av reserverna.

Informantgruppen består av tre killar och tre tjejer. De är i åldrarna 19-22 år. Alla har tidigare bott hemma, och allas hem ligger någorlunda nära folkhögskolan. Fyra av informanterna går andra året, två går första året. De som går första året kan tänka sig eller är helt säkra på att de vill läsa ett år till.

Tre elever fick reda på att skolan och utbildningen fanns av sin lärare på gymnasiet. En hade läst om att skolan fanns. En har med hjälp av andra sökt information om skolan. En av eleverna svarade att man sökt på grund av svårigheter att få jobb.

Datansamlingsmetod

Vi valde, som tidigare nämnts, att använda oss av en intervjuguide. Till en början valde vi att ha några få, ganska breda och abstrakta frågor. Men efter samråd med vår handledare valde vi istället att göra frågorna mer konkreta och direkta, med nedskrivna följdfrågor. Enligt Kvale (1997), bör frågorna man ställer vara korta, lätta att förstå och befriade från akademisk jargong. Detta blir extra viktigt då man ska intervjua personer med intellektuella funktionshinder. Enligt Mundt (1981) ska man tänka på att formulera frågorna enligt följande om de man intervjuar har intellektuella funktionshinder:

- Språket som används ska både intervjuaren och den som intervjuas ha erfarenhet av
- Intervjuaren ska visa empati och att man förstår den intervjuade
- Viktigt att intervjuaren i första hand anpassar sitt språk till den som intervjuas
- Inga ledande frågor

Ringsby – Jansson (2002) tar i sin avhandling *Vardagslivets arenor* upp andra saker som man bör tänka på om man intervjuar personer med intellektuella funktionshinder. Vi har här valt att redogöra för de som är särskilt intressanta för vår uppsats.

- Frågorna får inte vara för abstrakta. Om man har frågor som är för innehållsmässigt abstrakta eller har om man haft ett alltför abstrakt sätt att ställa frågorna på, kan det ge fåordiga och korta svar (a.a.).
- Ja-sägande. Det har i flera studier uppmärksammats att respondenten, oaktat frågornas innehåll, tenderar att svara jakande. Detta diskuteras som ett problem även i förhållande till en rad andra grupper, men särskilt i förhållande till gruppen människor med intellektuella funktionshinder (a.a.).
- Särskilt påtaglig intervjuareffekt. Med detta menar man en föreställning hos respondenten om att det existerar en finns ett "rätt" svar och man vill gärna vara till lags (a.a.).

Vid genomförandet av intervjuerna använde vi bandspelare och anteckningar. En av oss ledde intervjun och den andre satt och antecknade.

Innan vi avslutade varje intervju hade vi en fråga som löd ”Är det något annat som du kommit att tänka på och som du vill säga, som vi inte frågat dig om?”. Enligt Kvale (1997) är detta mycket bara att ha då detta ger tillfälle att ta upp frågor som informanten har tänkt på eller har undrat över under intervjun.

Veckan efter genomförandet skrev vi ut intervjuerna, kanske inte alltid ordagrant då det inte alltid gick att höra vad som sades, men så noga som vi kunde. Vi har i efterhand försiktigt ändrat i citaten för att de ska bli lättare att förstå, naturligtvis utan att ändra på citatets syfte eller innebörd. Vi började med att lyssna och skriva ner de intervjuer som vi själva lett och sedan för att få det så ordagrant som möjligt satt vi även och lyssnade av varandras intervjuer.

Genomförande av intervjuer

Vi samlade in data under sammanlagt en vecka. Vi gjorde då som det står i HSFR: s (Humanistisk – Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet) etikregler, att man ska redogöra för dem som berörs av forskningen dess syfte. På måndagen var vi på skolan och presenterade oss för eleverna. Vi berättade vilka vi var, vad vi studerade och vad syftet var med intervjuerna. Vi var noga med att betona anonymiteten och förklarade att vi varken skulle sätta ut deras namn eller skolans namn i uppsatsen.

Vi intervjuade på skolan, efter skoltid onsdag och torsdag. Vi fick hjälp av lärarna att boka ett rum där vi kunde sitta ostört. När vi intervjuat klart en person gick den och hämtade nästa elev enligt den ordning vi gjort när vi var där och presenterade oss och vårt arbete. Vi genomförde då sju intervjuer¹ och det tog sammanlagt två eftermiddagar.

På fredagen var vi klara med alla intervjuer och vi återvände då till klassen för att tacka för all hjälp vi fått och bjuda dem på lite fika. Vi fick då se lite material och fick en tidning om en skolresa de gjort.

---

¹ Då en intervju ej fick spelas in på band och gick otroligt fort, beslutade vi oss för att stryka den, då vi kände oss osäkra på informationsmaterialet. Så totalt har vi sex stycken intervjuer.

Svårigheter vid intervjuer

Som vi redogjorde innan var det en informant som inte ville bli inspelad på band. Vi fick då bara förlita oss på de anteckningar vi hade och då intervjun bara fick ta fem minuter blev anteckningarna knapphändiga. Eftersom vi intervjuade under tidspress var det då inte läge att fråga om de frågor vi inte uppfattade svaren på. Enligt HSFR: s etikregler har den som medverkar i en undersökning rätt att självständigt bestämma om, hur länge och på vilka villkor de ska delta.

Vi är mycket medvetna om att de flesta svårigheterna ligger hos oss som forskare på ämnet och inte på informanterna. Ansvar ligger på oss att frågorna ska ställas på ett så korrekt sätt så att svaren blir de bästa möjliga. Informanterna ska inte anpassa sig till oss, det är vi som ska anpassa oss till dem.

Reliabilitet och validitet

Då vi intervjuade informanterna upptäckte vi att även om vi ställde nästan samma fråga flera gånger kunde vi få olika svar. Detta tas också upp som ett problem i flera andra studier där man gjort intervjuer med personer som har intellektuella funktionshinder (Mallander, 1999; Olin, 2003; Ringsby Jansson, 2002). Detta gjorde att vi ansåg att tillförlitligheten sjönk. Enligt Trost (1997) är reliabilitetens idé att man ska få samma svar om samma fråga ställs vid olika tillfällen. Trost (a.a.) bygger sina tankar om reliabiliteten ifrån den symboliska interaktionismen och inom detta perspektiv ser man inte människan som statisk, utan man är hela tiden en aktör i en process. Med detta som utgångspunkt är det inte självklart att svaren ska bli samma varje gång den givna frågan ställs. Vi instämmer i att det var en samspelsprocess när vi gjorde våra intervjuer. Det kan ju vara så när man sitter och samtalar att man kommer på saker. Man gräver längre ner i sina drömmar och man kanske vågar drömma mer och mer, vilket gör att det inte behöver betyda låg grad av tillförlitlighet.

Vi använde bandspelare för att vi ville få informationen så riktig och sanningsenlig som möjligt. Först lyssnade vi igenom de intervjuer som vi själva gjort och sedan på den som den

andre har gjort för att höra eventuella fel och dylikt. I vissa fall gick det inte att höra vad informanten sade. Även fast man använder bandspelare behöver inte informationen stämma, då man ibland inte hör vad informanten säger. Detta tar Kvale (1997) upp som en negativ aspekt med bandspelare. Han menar även att en bandspelare inte fångar upp visuella intryck som kroppsspråk och ansiktsuttryck. Detta med ansiktsuttryck upplevde vi också som negativ då en av informanterna skakade på huvudet som svar på en fråga vilket kan vara svårt att hantera då man senare sitter och ska lyssna av bandet och det som svar på en fråga är helt tyst och sedan fortsätter intervjun bara. Beroende på hur den som intervjuade lade fram nästa fråga fick man en tolkning av svaret. Vi visste dock innan och upptäckte under tiden att det finns negativa aspekter att använda bandspelare. Vissa av informanterna blev upptagna och lite distraherade av bandspelaren och mycket av samspelet mellan oss och informanten försvann, då informanten tittade på och böjde sig fram över bandspelaren. Vi har även stängt av bandspelaren vid ett tillfälle då vi blev störda av folk som kom in i rummet.

”I ett bredare perspektiv hänför sig validiteten till den utsträckning i vilken en metod undersöker det den är avsedd att undersöka...” (Kvale, 1997 sid. 215)

Vi anser att validiteten, som enligt Trost (1997) innebär att man verkligen undersöker det man har syfte att undersöka, i vårt fall är tillfredsställande, då vi anser att vår intervjuguide täckte de frågor och områden vi ville undersöka, men den kunde ha blivit högre om vi båda varit mer vana vid att göra intervjuer. Med detta menar vi att, speciellt under de första intervjuerna, kunde vi känna oss lite stressade och vissa frågor blev aldrig ställda till informanten. Vi märkte vid sammanställning av intervjuer, att alla informanter inte fått alla frågor. Anledningen till detta skulle även kunna vara att frågan redan svarats på genom tidigare frågor, att det kanske inte passade med en följdfråga, men i vissa fall berodde det på vår oerfarenhet att genomföra intervjuer. Det hände även att vi blev för ”låsta”, vid vår intervjuguide och på så sätt gick miste om vissa följdfrågor som kanske kunde ha gett oss mer berikande information. Vi kände efteråt att vi hade behövt öva mer på att intervju, för att känna en större säkerhet med det och på så sätt inte gå miste om information.

Bearbetning och analys

När intervjuerna var klara började vi med att skriva ut dem en och en och ord för ord. Intervjuerna har sedan bearbetats på två olika sätt.

Först sammanställde vi alla intervjuer genom att ta en fråga i taget och förkorta alla svar så att vi kan se en sammanfattning på alla intervjuer samtidigt. Vi bearbetade fråga för fråga och försökte få svaren så korta som möjligt utan att tappa bort viktig information. Meningen med denna sammanställning var att kunna få en översikt över alla intervjuer innan vi gick vidare. För att vi skulle kunna visa denna sammanställning för andra var vi mycket noga med att inte ta svaren från ungdomarna i samma ordning genom hela sammanställningen.

Efter denna sammanställning skapade vi en datamatrix, där man har vertikala kolumner för teman och horisontella rader för informanterna. När man skapar en datamatrix, är det viktigt att man tar hänsyn till hur mycket information som ska in i den (Repstad, 1999). Meningen med denna sammanställning var att kunna se mönster bland annat om det fanns eventuella könsskillnader. Var killarna mer benägna att drömma fritt än tjejerna eller tvärtom? I datamatrixen skrev vi även ut namn och ålder, vilket inte fanns med i sammanställningen.

Då dessa två sammanställningar var klara det dags för att analysera resultaten i intervjuerna. Vi valde att analysera dem genom att identifiera tre förhållningssätt till drömmar som kunde urskiljas i ungdomarnas sätt att fundera och tänka om sin framtid. Namnen på dessa tre förhållningssätt drömmar om framtiden valde vi att kalla: *framtidsoptimisten*, *realisten* och *skeptikern*. För att tydliggöra likheter och skillnader i dessa tre förhållningssätt sökte vi i intervjuerna och de två sammanställningar som vi gjort. Vi har plockat fritt från intervjuerna, det är alltså inte en person som representerar exempelvis skeptikern genom hela analysen.

Etiska reflektioner

Etiska aspekter som är viktiga att beakta är de som hör samman med urval och informanternas möjlighet att välja om de vill delta och kravet på information. Vi valde vilka som skulle intervjuas genom handuppräckning i klassrummet. Detta är en form som kanske inte passar

alla, är man blyg kanske man inte vågar. Ett exempel på detta är den sista intervjun som tillkom då informanten inte räckte upp handen i klassrummet, men gärna ville delta vid en enskild förfrågan.

Vi frågade vid presentationstillfället i klassrummet om det var okej att vi var med båda två vid intervjutillfället och det var ingen som motsade sig detta. Detta skulle man dock kunna se som ännu ett tillfälle då man kanske inte vågar säga ifrån.

Både vid presentationen och innan varje intervjutillfälle frågade vi om det var okej att vi använde bandspelare och informerade om att intervjun var helt frivillig. Vi informerade om att det helt var upp till informanten att säga till om hon/han inte ville svara på någon fråga och att det var helt okej att säga nej till att svara på någon fråga. Vi redogjorde för att om man inte ville fortsätta intervjun var det bara att säga det och vi inte skulle protestera om det skulle ske. Detta faller under informationskravet i HSFR: s informationskrav där man ska meddela att det är frivilligt att vara med och att man har rätt att avbryta sin medverkan och att man ska få avbryta utan att det medför negativa följder för dem. Vid varje intervjutillfälle höll en av oss i intervjun och den andra satt tyst och antecknade. Frågan ställdes dock inte till informanten hur detta upplevdes, vilket vi kanske borde ha gjort.

Vi informerade också både vid presentationen och vid varje intervjutillfälle att detta var helt anonymt och att det inte kommer stå några namn i den text vi skriver eller vid vilken folkhögskola eleverna studerade. Även här följer vi HSFR: s regler om konfidentialitetskravet som säger att samtliga uppgifter om alla i en undersöknings ingående personer skall ges största möjliga konfidentialitet. Man menar där även att forskaren bör vara medveten om att även om personuppgifter publiceras utan att nämna enskilda vid namn, kan det, om data är tillräckligt detaljerad, vara möjligt för åtminstone vissa läsare att identifiera någon individ. Åtgärder bör vidtas för att försvåra för utomstående att identifiera enskilda individer eller grupper av individer och detta har vi gjort genom att inte skriva ut namn, ålder eller kön på informanterna.

Tidigare forskning och centrala begrepp

Vi har här valt att redogöra för tidigare forskning kring hur ungdomars livssituation ser ut i dagens samhälle och hur ungdomar i allmänhet ser på sin framtid. Vi har även studerat hur ungdomar med intellektuella funktionshinder ser på sina möjligheter att uppfylla olika mål de har i livet och vilka förutsättningar det kräver.

Centrala begrepp

De begrepp som vi ser som centrala för vår studie är:

- Livschans
- Livsperspektiv
- Livsstil
- Identitet
- Framtidstro

Ungdomar och livschans

Hur har ungdomar det i Sverige idag, spelar det roll om man är invandrare, har ett intellektuellt funktionshinder eller bara är ungdom i allmänhet med alla de problem som är förknippade med ungdomstiden?

Många studier pekar på ett hårdnande samhällsklimat för ungdomar. Askelöf (2000) refererar i boken *Det var nå't med uppväxten* till Socialstyrelsen, som konstaterar att besparingarna under 1990-talet drabbat barn och unga hårdare än någon annan grupp i samhället och andelen barn i familjer med ekonomiska svårigheter har ökat från 17 % till 28 %. Hon avslutar med att det inte är ungdomsvåldet som hotar samhällsordningen utan samhällsutvecklingen som hotar ungdomarna.

Utan tvekan har levnadsvillkoren för ungdomar påverkats av 1990 - talets krisår. Under de första åren in på 1990 – talet minskade sysselsättningen bland ungdomar kraftigt. Vid början av 1990 – talet arbetade 80 % av ungdomarna, som stod inför den öppna arbetsmarknaden, i åldrarna 20 – 24 år. 1994 låg sysselsättningsgraden på endast 50 % och efter detta har arbetsfrekvensen legat kvar på denna nivå (SOU 2000:40). Ett skäl till detta är att ungdomars arbetslöshet är betydligt mer känslig för konjunkturvariationer och arbetslösheten bland ungdomar har varit ungefär dubbelt så hög som för den arbetsföra befolkningen i övrigt under 1990 – talet (a.a.).

Den här utvecklingen har självklart haft stor betydelse också för den grupp ungdomar som våra informanter representerar. Några av dem går på folkhögskolan just på grund av att de inte kan få något arbete. Folkhögskolan blir då en anhalt på ungdomarnas väg till vuxenlivet och ett sätt för ungdomarna att forma sin framtid.

”Skola - fritid- framtid” är en studie av Jönsson, Trondman, Arnman och Palme (1993), som belyser hur ungdomars uppväxtvillkor påverkar deras syn på framtiden ². De som ingått i Jönssons studie är högstadiel elever från tre olika orter och miljöer, där de ekonomiska, sociala och kulturella skillnaderna är tydliga. Orterna benämns i studien för: *Villastad*, som till största delen bebos av högre tjänstemän och akademiker med god ekonomi. *Mellanstad* där det bor människor med lägre utbildning och befolkningen i stor utsträckning är lägre tjänstemän- och arbetarklass. I *Bruksort* dominerar arbetsmarknaden av en större industri där mer än hälften av befolkningen arbetar.

Det vi finner i vår uppsats är att det finns motsvarande skillnader i bakgrund mellan informanterna. Vi har både akademikerfamiljens barn, barn till tjänstemän och till arbetare och barn vars båda föräldrar är arbetslösa. Detta är ungdomar med olika möjligheter och förutsättningar att kunna förverkliga sina drömmar. Att vi finner samma skillnad i

---

² Det empiriska materialet i studien är insamlat 1986 och vi är medvetna om att den är något gammal, vilket man naturligtvis måste beakta. Vi förmodar dock att det inte har förändrats så avsevärt mycket i ungdomars syn på deras framtid och fritidsaktiviteter, utan anser att det kan vara en intressant jämförelse med vår egen studie.

socialgruppsstillhörighet i Jönssons studie, gör att studien blir intressant att ställa i relation till vårt resultat.

Jönsson et al. (1993), skriver vidare att ungdomars fritidssysselsättningar påverkas av föräldrarnas syn på uppfostran och vilken socialgrupp de tillhör. Ungdomar i de högre socialgrupperna uppfostras till att göra mer saker som man kan ha nytta av i framtiden, än att bara fördriva tiden. Fritids- och kulturaktiviteter fungerar därför ofta som ett slags komplement till skolan för dessa ungdomar. När det gäller arbetarklass- och lägre tjänstemannabarns fritid, är den inte lika planerad, då fritidsaktiviteter inte här ses som ett komplement till skolan. Dessa ungdomar lägger sina aktiviteter längre bort från skolan och föräldrarna påverkar inte ungdomarnas fritidsaktiviteter i samma utsträckning som föräldrar i de högre socialgrupperna. En viktig slutsats som denna studie visade var dock att, oavsett kön, social bakgrund och bostadsort, var många ungdomar engagerade i flera likartade aktiviteter på fritiden. När ungdomarna, blev tillfrågade om vad de helst ville göra på sin fritid var de vanligaste aktiviteterna: sporta/idrotta, umgås med kompisar, lyssna på musik eller att bara ta det lugnt och inte göra någonting särskilt (a.a).

Det visade sig i studien att ungdomar i *Villastad* successivt lärde sig att betrakta sina intressen utifrån de värden de kunde ha när det gällde: skolan, utbildningssystemet, kommande yrkeskarriärer och vuxenvärlden överhuvudtaget, där deras person och personligheter skulle konkurrera och utsättas för värdering. Ungdomarna i den övre medelklassen hade en föreställning om att framtiden var något som de själva valde och skapade. Framtiden såg de som en serie alternativ där de skulle orientera sig och de alternativ de inte gillade kunde de därmed välja bort (Jönsson, et al. 1993).

För att ge barnen en god start i livet och ”bana väg” för framtiden, ansåg föräldrarna i *Villastad* att utbildningen hade en avgörande betydelse och att skaffa sig en bra utbildning var mycket betydelsefullt för dessa ungdomar (a.a.).

I *Mellanstad* ville föräldrarna att deras barn skulle skaffa sig en bra utbildning efter grundskolan, då man upplever att en bra utbildning ökar chanserna på arbetsmarknaden. Det behövde dock inte vara en längre utbildning om inte ungdomarna själva ville. I denna grupp

hade vissa föräldrar inställningen att en bra utbildning inte är allt för att man ska leva ett bra liv. Föräldrarna såg hellre att ungdomarna skaffade sig arbeten som de kunde försörja sig på och trivdes med, än att tvinga dem till att utbilda sig (Jönsson, et al. 1993).

När det gällde synen på framtid hos några tonårsflickor i *Mellanstad*, var det självklart för dem att ha ett eget yrkesarbete. De skulle dock inte välja bort familj och barn för ett arbete. De ville skaffa barn innan 25-års ålder, samtidigt som de ville få ut lite av livet innan. Exempel på detta var att besöka vissa sevärdheter ute i världen. Möjligheterna till ett bra arbete var avgörande för om man så småningom tänkte sig flytta från staden (a.a.).

I studien beskrivs fyra tjejer och fyra killar, från *Bruksorten* och deras drömmar om framtida arbete. Tjejernas tankar om framtida yrken var: jobba på posten, kassörska i en affär, bagare/konditor och en hade ingen aning om vad hon ville arbeta med i framtiden. Killarnas drömmar var att: arbeta med datorer, blir sjöman eller lastbilschaufför, jobba på oljeplattform och ambulansförare. När det gällde framtiden i övrigt för dessa åtta ungdomar var det första att de ville klara av gymnasiet bra, skaffa det jobb man ville ha och på sikt bilda familj. Att få ett bra jobb var den viktigaste förhoppningen för flertalet av ungdomarna (Jönsson, et al. 1993).

Nu har vi ovan beskrivit hur ungdomar känner och tänker. Tidigare forskning visar att det inte är helt problemfritt att vara ungdom i dagens samhälle. Hur är det då att vara ungdom och samtidigt ha ett intellektuellt funktionshinder?

Livschanser och förutsättningar för ungdomar med intellektuella funktionshinder

Gustafsson (1999) skriver i *Inifrån utanförskapet*, om förutsättningarna för integration och delaktighet för personer som uppfattas som annorlunda eller avvikande och ger en inblick i hur livet i integreringssamhället kan gestalta sig för unga personer med intellektuella funktionshinder.

Gustafsson (1999) visar att de personer han undersökt hade en stark tilltro till att de kunde klara av att till exempel ta körkort och ha ett eget boende, trots att de hade vissa intellektuella

funktionshinder. Vad dessa personer kände de hade möjlighet att klara, berodde på uppgiftens svårighetsgrad, deras egen förmåga och omgivningens stöd och anpassning. Dessa utgångspunkter lade grunden till för hur dessa personer resonerade, när de pratade om möjligheterna att i stort sett leva samma sorts liv som andra människor lever.

Här ser man klart sambandet med välfärdsstatens princip om rätten till stöd för missgynnade eller svaga grupper och idén om särskild omsorg till människor med intellektuella funktionshinder, enligt Gustafsson (1999). Ett viktigt mål med detta har varit att rätten ska bli så självklar att människor uppfattar den som en självklarhet. Det var utifrån detta som personerna i studien pratade om sina möjligheter att leva i princip som alla andra. Det var inte fråga om förnekande av intellektuella funktionshinder utan tvärtom, de var mycket väl medvetna om sina begränsningar. Deras tilltro till sin egen förmåga vilade till viss del på detta medvetande, då begränsningarna var liktydiga med särskilda behov och rätten till särskilt stöd. Personerna i studien byggde sin tilltro på sitt eget kunnande och förmåga till insikt om behovet av stöd och hjälp från omgivningen. Personer som inte lever med ett funktionshinder och som har ett utanförstående perspektiv när det gäller behovet av särskild omsorg, kan istället se att det medför inskränkningar i det egna ansvaret och självbestämmandet (a.a.).

Här ser vi en grundläggande konflikt som kan uppstå när personer med intellektuella funktionshinder möter människor med ett utanförstående perspektiv när det gäller rätten och behovet av särskild omsorg. För en person som ser denna rätt som ett självklart inslag i livet blir det säkerligen naturligt att räkna in detta i sin syn på de egna möjligheterna att förverkliga olika livsprojekt. Det handlar om ett särskilt sätt att se på vad behovet av särskilt stöd betyder för en människas eget ansvar och självbestämmande. För den utanförstående betyder istället behov av hjälp oförmåga, bristande kompetens och inskränkt eget ansvar (Gustafsson, 1999). Vi vill med vår studie se hur ungdomarna ser att de kan påverka sin framtid, finns det speciella förutsättningar och stöd de ser att de behöver för att förverkliga sina drömmar om framtiden eller ser de inga hinder för att klara av det på egen hand?

Livsperspektiv, identitet och framtidstro

När vi började med denna uppsats hade vi tankar och funderingar kring hur ungdomarna såg på sina möjligheter och kanske begränsningar inför framtiden och inför de val och livschanser den för med sig. Med tanke på att några av dem läst på särskola och de har intellektuella funktionshinder trodde vi att de skulle uppleva att de hade begränsade möjligheter, samtidigt var vi medvetna om att det kunde vara på annat sätt. Vi kanske inte alls ser på deras tillvaro samma vis som de själva ser den. Människor som inte har någon erfarenhet av hur det är att leva med ett funktionshinder, kanske har lättare att se begränsningar än möjligheter och förutsättningar i olika livssituationer för personer med intellektuella funktionshinder?

Gustafsson (1999) skriver att socialantropologen Ulf Hannerz för ett resonemang som kan fördjupa förståelsen av människors personliga perspektiv och de förutsättningar som finns i dagens samhälle för minoritetsgrupper att upprätthålla sina egna sätt att se på tillvaron. En av Hannerz viktigaste utgångspunkter är att människan ständigt strävar efter att ordna och förstå sig på sin omvärld. Hans grundläggande begrepp är *perspektiv*, som han använder för att fånga den samlade erfarenhet där människor organiserar och tilldelar omvärlden mening och förståelse. Det handlar om ett perspektiv som skildrar en persons liv. Detta perspektiv byggs upp av erfarenheter och meningsskapande i den typ av livssituation som karaktäriserar en människas liv (a.a.).

Hannerz (Gustafsson, 1999), menar att det sociala livet består av en lång rad situationer som människan deltar i och vi engagerar oss olika mycket beroende på vilken situation vi hamnar i. Beroende på vår position så får vi också en roll som bidrar till att vi får med oss olika erfarenheter. Då vi lever i ett samhälle där utbudet på positioner och situationer är relativt stort, möts vi ofta av människor som har helt andra perspektiv än de vi själva har. Då vårt samhälle genomsyras av interaktion med många människor och det finns stor tillgång till information, leder det till att gränserna mellan olika erfarenhetsvärldar inte blir så tydlig. Detta bidrar till att människan bygger upp en viss kunskap om andras sätt att se på hur saker och ting förhåller sig. Hannerz menar på att vi härigenom utvecklar en kulturkompetens genom att vi lär oss på ett tämligen oproblematiskt sätt att förhålla oss till olika typer av perspektivmotsättningar (a.a.).

Det sociala meningsskapandet består enligt Hannerz av två utgångspunkter. Det är dels den enskilda individen, som försöker förstå sig på sina livssituationer genom att stegvis bygga upp erfarenhetsgrundade personliga perspektiv. Beroende på hur människors positioner och livssituationer är fördelade i samhället, kommer olika mönster att utvecklas i form av mer eller mindre frekventa synsätt. De perspektiv som omfattas av majoriteten i ett samhälle blir de dominerande och personer med mindre frekventa synsätt får därmed en viss press att anpassa sig till majoriteten. Individen använder sig även av budskapet för att försöka förstå sig på omvärlden. Med detta menar Hannerz (Gustafsson, 1999) att det är genom vad andra berättar för oss som vi lär oss förstå vår omvärld. Till följd av att vi pratar med varandra om våra erfarenheter och perspektiv, upptäcker vi att vi delar synsätt och man kan börja bygga upp en gemensam väv av innebörder (a.a.).

Delade och överensstämmande perspektiv

Utgångspunkten i Hannerz teori är två människor som delar samma sätt att se på ett visst förhållande och får detta bekräftat genom att de talat med varandra om saken. Den grundläggande formel beskriver han: *jag vet – att du vet – att jag vet*, vilket innebär att båda parter är överens om hur något förhåller sig och båda har samma erfarenhetsgrundade perspektiv. Ett exempel på detta är en person som har ett intellektuellt funktionshinder och som vet om att han/hon är kapabel att hantera vissa uppgifter eller situationer. Den andre personen behöver inte själv ha något funktionshinder för att dela och förstå dennes perspektiv men kan ha en annan erfarenhet om hur det är att leva med ett funktionshinder, exempelvis som personal eller anhörig. Båda parter kan då dela samma synsätt och vara överens och medvetna om att personen med intellektuella funktionshinder har resurserna och möjligheter att klara av den aktuella uppgiften eller situationen (Gustafsson, 1999).

När det däremot förhåller sig så att människors perspektiv kommer i konflikt med varandra, kan två olika förhållningssätt vara möjliga. Den första formuleringen blir då: *jag vet – att du inte vet*. Detta innebär kort och gott att jag är medveten om att jag vet något som jag vet att inte du vet om. Detta kan då vara en person med ett intellektuellt funktionshinder som vet med sig

att han/hon klarar av att hantera någonting och den andra personen inte har samma erfarenhetsgrundade perspektiv och därmed har de båda inte ett överensstämmande synsätt. Formuleringen: *jag vet – att du vet – att jag inte vet* innebär att jag är medveten om att du vet något som jag inte har kunskapen om, beroende på att vi inte har samma erfarenhetsbaserade perspektiv, (Gustafsson, 1999).

Den här typen av perspektivkonflikter är vanliga i dagens samhälle. Det är många olika synsätt som så gott som dagligen konfronteras med varandra och människor lär sig att andra inte alltid ser saker på samma sätt som de själva gör. I de perspektivkonflikter som uppstår kan man i vissa situationer finna stöd från andra, vilket innebär att den som finner stöd i sitt sätt att se hur något förhåller sig ligger närmast till hands att få företräde för sitt perspektiv. När inte mitt, utan någon annans perspektiv med stöd från andra ges företräde illustrerar Hannerz (Gustafsson, 1999) detta på följande sätt: *Jag vet – att du vet – att jag inte vet – därför att de också vet – att du vet*. Om däremot mitt perspektiv, med stöd från andra ges företräde blir formuleringen: *jag vet – att du inte vet – att jag vet – därför att de vet – att jag vet*.

Alternativa perspektiv

Enligt Gustafsson (1999), byggs vår verklighet upp genom att människor delar och ömsesidigt bekräftar varandras uppfattningar om hur någonting är. När vi märker att andra vet vad vi själva vet, är det som om vetandet får ett annat värde och blir mer verkligt. Då vi lever i ett samhälle som består av många olika grupper och kulturer, bidrar det till att flera olika vardagsverkligheter uppstår. Om man lever med ett intellektuellt funktionshinder så bygger man upp egna, alternativa innebörder om vad det innebär. Alla människor som konfronteras med personer med intellektuella funktionshinder, har bildat sig en uppfattning om vad ett intellektuellt funktionshinder innebär. Dessa uppfattningar och innebördsfrågor blir centrala i livet för personen med intellektuella funktionshinder. (a.a.)

”Bilderna av människan med en viss funktionsnedsättning övergår lätt till en stereotyp kategori, där funktionsnedsättningen blir huvudsaken och det blir inget utrymme alls kvar för allt som personen trots allt kan göra” (Gustafsson, 1999, s. 98).

Om man av andra blir definierad som onormal, kan det medföra att man ser sina livschanser som allvarligt beskurna. För att undgå konsekvenserna av andras hotande perspektiv kan man använda sig av olika personliga försvar. Detta kan ske genom att man antingen vägrar att se de andras perspektiv eller att man förnekar funktionshindret och därmed grunden för de andras uppfattningar. Ett annat försvar kan vara att man undviker att försätta sig i situationer där de andras uppfattningar bekräftas i realiteten (Gustafsson, 1999).

Ungdomar och livsstil

En av våra frågeställningar är ju hur ungdomarna själva ser att de kan påverka sin framtid. Giddens talar om att man kan adoptera sin livsstil. Kan detta vara ett sätt att forma sin framtid, ta sin framtid i egna händer?

Vad menar man då med att adoptera sin egen livsstil?

Enligt Giddens (1999) är livsstil något dominant och har stor betydelse för den enskilda aktören. En risk med begreppet livsstil är att man associerar till något ytligt. Ordet används ofta för att tala om ytlig konsumtion, men enligt Giddens uttrycker ordet något mer fundamentalt. Under högmodernitetens villkor följer vi inte bara livsstilar, vi har inget annat val än att välja. En livsstil kan definieras som en mer eller mindre integrerad uppsättning praktiker som en individ följer, inte bara för att sådana praktiker tillfredställer nyttobehov, utan för att de ger en materiell inramning till en speciell berättelse om självidentitet.

Livsstilar är invanda mönster, där rutinerna införlivas i klädvanor, matvanor, handlingsätt och umgängesmiljöer. Men rutinerna är inte något fast, de kan förändras om självidentitets förändras. Varje beslut som en person fattar varje dag, vad han ska ha på sig, vad han ska äta, hur han ska uppträda på jobbet, vem han ska träffa senare på kvällen, bidrar till sådana rutiner. Alla dessa val är inte bara beslut om hur man ska handla, utan också om vem man vill vara (Giddens, 1999).

Att det finns en mängd valmöjligheter betyder inte att alla val är öppna för alla individer eller att vi fattar alla våra beslut i full insikt om raden av tänkbara alternativ. Men för alla grupper som befriats från de traditionella handlingsmönstren finns det en mängd livsval, både vad gäller arbete och konsumtion (Giddens, 1999).

Berglund (2000) beskriver Giddens teoretiska resonemang om livsstilar, som att man adopterar sin livsstil, snarare än att man ärver den. De betingelser ungdomarna har att växa upp under omsätts i vardagliga "routinised practice" till en känsla av att vara någon, höra hemma någonstans, samt för sig själv konstruera en sammanhängande mening med sitt liv. Giddens framhäver människors unika förmåga att skapa alternativ och att hon alltid har möjligheten att handla annorlunda i alla situationer. Det är den medvetna förmågan att reflektera över sina val och handlingar som gör människan unik. De roller som samhället erbjuder fylls upp av människor av kött och blod som tänker, reflekterar och handlar. Giddens vänder sig mot snäva rollbegrepp och menar att av dessa följer levande och tänkande människor. Det skapas visserligen ramar och förväntningar för vad som är möjligt, både av samhället och i förlängningen individen själv, men dessa ramar är i första hand utmaningar. (a.a.)

"Är det inte i sprickorna av strukturer och roller som vår personlighet frodas och är det inte i avvikelserna från det förväntade som vi skapar personlig profil? Är inte det som sticker ut och gör oss synliga grundfundamentet för själva identitetskänslan?"

(Berglund, 2000, s. 27-28).

Ungdomars drömmar om framtiden

I materialet framkommer tre karaktäristiska förhållningssätt där vi försökt tydliggöra mönster, likheter och skillnader som framkommit i informanternas sätt att förhålla sig till tankar och drömmar om framtiden. Förhållningssätten har vi benämnt med *skeptikern*, *realisten* och *framtidsoptimisten*. Man skulle kunna beskriva de tre förhållningssätten så här: för skeptikern är drömmen om framtiden ett hinder, för realisten är drömmarna om framtiden ett mål och för optimisten är drömmarna om framtiden ett medel. Vad vi menar med detta kommer att beskrivas under varje avsnitt.

Skeptikern – drömmar om framtiden som hinder

Ett av de förhållningssätt vi funnit i vårt material är det skeptiska. Personer som representerar detta förhållningssätt ser framtiden som något negativt och anser inte att drömmar är viktigt. Vi kommer i fortsättningen benämna detta förhållningssätt med begreppet ”skeptikern”. Detta kan man tolka som att drömmar tidigare i livet blivit till krav, både drömmar som man själv har haft och drömmar som lagts på individen av andra.

Drömmar har blivit till något man inte kan leva upp till och skapar en känsla av att man har svikit både sig själv och andra. Eftersom drömmar inte är något positivt, tenderar skeptikerna att inte ha för storslagna drömmar.

– Har du något drömjobb, någon drömsysselsättning som du helst av allt skulle vilja?

– Där kan jag säga nej, och jag har aldrig haft det./.../ Och sen när det kommer till jobb så har jag väl ingen. Jag har inga andra drömmar än att jag ska få ett jobb, vad som helst vill jag ha./.../Hm, jag vill jobba i bibliotek, det vill jag göra. Problemet var att man, nu kommer vi till utbildningen, först måste du klara av utbildningen för de tar inte emot obildad personal.

Skeptikern pratar om att det finns ett jobb han/hon skulle vilja ha, men då måste man gå en utbildning för att få det jobbet. Han/hon tror sig inte kunna söka in på denna utbildning och tror därför att detta jobb inte är aktuellt. Citatet ovan visar att skeptikern har ett drömjobb men

uttrycker att han/hon bara vill ha ett jobb, han/hon kan ta vilket jobb som helst, man ställer låga krav på sig själv. Man uttrycker också att om man har ett drömyrke är det ett krav på utbildning som sätter stopp för drömmen. Skeptikern ser inga valmöjligheter i sitt liv, man får ta det livet ger en. Enligt Giddens (1999) finns det dock en väg ut ur detta negativa synsätt. Han menar att man väljer sin livsstil. Livsstilen finns i invanda mönster och rutiner och kanske är det detta som skeptikern fastnat i. Han/hon har kanske fastnat i att inte tro sig klara av utmaningar, det blir en väg ut. Men för att detta ska ske måste man vilja ändra sig, man måste tycka att det förhållningssätt man inte har längre är bra. Vi finner dock inte att skeptikern är missnöjd med sitt förhållningssätt och vill ändra på det.

– Du tänker på Stockholm där det är dyrt att bo?

- Jaa, och jag brukar undvika att drömma om sånt som... liksom, det går liksom inte.

– Du menar att du håller dig till såna drömmar som du känner att du kan?

– Ja, som man kan uppnå. Då blir man inte besviken.

Skeptikern krymper sin värld och då även möjligheterna att förverkliga sina livschanser. Han/hon kan vara rädd för att misslyckas ännu en gång och undviker därför att ställa sig inför utmaningar. Kanske kan detta också bottna i att de på grund av sitt intellektuella funktionshinder blivit hindrade och skyddade hela livet, av föräldrar och av signifikanta andra, som inte tror att de klarar av utmaningar och inte gett dem en chans i livet att lyckas eller misslyckas. Här kan det vara på sin plats att belysa Hannerz teori (Gustafsson 1999) om perspektivkonflikter. I detta fall får omgivningen stöd av varandra i sitt synsätt på personens oförmåga att klara av vissa situationer. Om omgivningens perspektiv är det dominerande finns risk att individen anpassar sig till deras synsätt. Personen som från början kanske vet med sig att han/hon kan hantera situationen, kan riskera att tappa tron på sig själv och sina förutsättningar, om omgivningens perspektiv ges företräde framför det egna (a.a.).

I de fall omgivningen inte tror på individens egna möjligheter och förutsättningar att klara av olika livsprojekt, kan det leda till att individen undviker att försätta sig i situationer där det finns risk för misslyckande. Detta gör att individen slipper få uppleva situationer där omgivningens perspektiv ges företräde framför det egna. Med Gustavssons (1999)

resonemang, uppstår här en perspektivkonflikt utifrån Hannerz (a.a.) formel: *Jag vet – att du inte vet*, men om omgivningen ständigt betonar att personen inte klarar hantera situationen, kan konflikten vändas till att: *jag vet – att du vet – att jag inte vet*. Om detta perspektiv uppstår finns risken att individens tilltro till sina egna resurser och möjligheter att klara av sin livssituation hämmas.

Om personen, som i citatet ovan, i syfte att försöka försvara sitt eget perspektiv, undviker situationer där risken för misslyckande finns, minskas ju även möjligheterna för att utvecklas och ta nya steg i livet. Följden kan då bli att möjligheterna att uppnå och förverkliga sina framtida livschanser reduceras ännu mer och man får färre möjligheter att utöka sitt handlingsutrymme genom att prova på nya saker och situationer.

Att en viss skeptisk eller tillbakahållande inställning också kan vara välgörande och förhindra upplevelse av stress och krav, framgår av följande svar på vår fråga om drömmar:

– Blir du glad av drömmar eller blir du rädd av drömmar?

- Nä jag vet inte faktiskt, men ibland kan jag ställa för höga krav på grejer och på mig själv också... att man förväntar sig att man verkligen vill göra just det, men det blir för mycket ibland så man får änna ta bort lite och så inrikta sig på det som är just då.

Skeptikern pratar inte gärna med andra om sina drömmar. Detta kan bero på att drömmarna kan övergå i krav och eftersom krav inte är något positivt kan det då vara skönare att behålla dem för sig själv. Så här svarar en av informanterna:

– Om du har drömmar vem berättar du för, pratar du med nån om drömmar, någon kompis eller så?

– Ja, ibland. Men det är inte så ofta som jag vill berätta det, jag vill hålla det inom mig själv ibland. Det är som att jag inte vill säga de... inte vill berätta det. Då kan jag hålla det för mig själv, inombords.

Att man inte vill prata med andra om sina drömmar kan bero på att man själv tycker att man har för orealistiska drömmar. Man kan vara rädd för att säga sina drömmar högt. Om man

säger dem högt finns risken att andra i omgivningen tror att det är ett mål man arbetar mot, en dröm man tror ska slå in. Det kan också vara ett sätt att skydda sig själv från perspektivkonflikter, det vill säga om jag inte berättar så behöver jag inte bli utsatt för att andras perspektiv får företräde.

Men man kan faktiskt också ha drömmar som man vet bara är drömmar, drömmar som man vet är ouppnåeliga och det kan vara härligt. Säger man dem högt kanske andra människor ställer förväntningar på personen, det uppkommer nya krav inför framtiden, som kan bli nya misslyckande. Då kan det vara skönare att hålla sina drömmar inom sig och på så sätt hålla kraven borta. Detta kan man se hos skeptikern, till skillnaden från framtidsoptimisten som har mycket drömmar och gärna pratar om dem. Optimisten uttrycker inte att drömmarna är ouppnåeliga.

På frågan om framtid, drömmar och familj svarar skeptikern:

– Nja, det är lite till och från. Det är klart att jag har tänkt tanken, men jag tycker trots allt... men samtidigt så lever jag ju med det där att... Jag är faktiskt väldigt orolig, inte för, inte när barnet är litet, utan hur jag ska hantera en tonåring. Jag är mycket dålig på att hantera konflikter, jag blir lätt väldigt arg. Alltså när jag inte kan, när jag inte kan liksom, eh... när vi inte kan, när vi inte kan kompromissa, eller jag kan inte kompromissa, och jag blir väldigt arg. Oresonlig... (Skratt).

Det förefaller som att skeptikern ibland ser problem innan de ens har uppstått. Han/hon kan se problemen och sin egen bristande förmåga i allt och lägger alla problemen på sig själv. I citatet ovan framgår hur informanten förlägger orsaken till konflikter och kommunikationsproblem till sig själv. Informanten ser inte svårigheterna med att uppfostra tonåringar som ett generellt problem och som något som är en naturlig del i tonåringars utveckling, utan ser bara till sin egen oförmåga att klara av de svårigheter som man tror skulle komma att bli. Detta kan vara ett resultat av perspektivkonflikter där den andres perspektiv getts företräde som personen har anammat och gjort till sitt eget. Man kanske ofta fått höra att man har svårt att hantera konflikter och på så sätt ändrat sitt eget perspektiv och därmed fått ett gemensamt överensstämmande perspektiv. Om man utgår från Hannerz formel (Gustafsson (1999), har det från att ha varit perspektivkonflikten: *jag vet – att du inte vet* (jag vet att du inte vet att jag inte

har svårigheter med att hantera konflikter), har det ändrats till det överensstämmande perspektivet: jag vet – att du vet (jag vet att du vet att jag har svårt att hantera konflikter).

En annan anledning till att lägga alla problem på sig själv kan vara att undvika argumentation och få sympatier. Läger man sina problem på andra finns det en risk att de blir arga och man måste försvara sig och förklara vad man menar. Om man däremot lägger allt hos sig själv kan man bli befriad från ansvar. Båda vet att jag inte vet!

Att lägga problemen och skulden på sig själv kan också bli till ett skydd. Säger man redan innan att man kommer att misslyckas kan man sedan luta sig tillbaka och säga, ”vad var det jag sa”, vid eventuellt misslyckande. Det blir ett skydd för att slippa visa alla andra att man misslyckas att uppfylla sin dröm. Ett sätt att slippa hamna i denna situation kan vara det som Gustafsson (1999) skriver att man undviker att försätta sig i situationer där omgivningens syn på personen oförmåga bekräftas i verkligheten

Skeptikern uttrycker aldrig i klartext att han/hon inte vill vara aktiv i att skaffa sig saker, forma sitt liv och själv påverka sin tillvaro, men uttrycker flera gånger att man inte vet hur man ska göra och han/hon därför undviker att handla. Detta kan man se när man pratar om fritidssysselsättningar med skeptikern.

- *Ja, jag har simmat periodvis. Men nu är just problemet det att man är ju vuxen nu och då är det tänkt att man ska att tag i saker själv.*

Att skeptikern inte kommer iväg på sina fritidaktiviteter kan ses som ett mönster man fastnat i. Det blir till en livsstil, men som Giddens (1991) menar är detta inte något fast utan kan ändras. Skeptikerna har fastnat i en livsstil där man inte aktivt handlar för att saker ska ske, detta blir en del av självvidentiteten. För att detta ska kunna brytas måste man ändra sitt sätt att handla, istället för att inte handla alls.

Tendens finns att skeptikern låter utmaningar vara ett hinder istället för en utmaning. Det är genom utmaningarna och fel som man lär sig hur man ska handla. Att aldrig våga utmana sig själv kan bli till en ond cirkel. Enligt Berglund (2000) finns det ramar och förväntningar på vad

man ska klara av, men att komma utanför ramarna kan också vara en utmaning. Skeptikern kan ibland uttrycka att han/hon inte vet hur man ska göra och vågar heller inte försöka. Rädslan för att misslyckas kan bli större. Den onda cirkeln är i full gång och skeptikern kan nu få svårt att lämna ramen.

Bakom det skeptiska förhållningssättet kan man ana att de storslagna drömmarna finns. Han/hon låter dem ibland glimma fram ibland, men antagligen är det rädslan för misslyckande som håller drömmarna tillbaka.

Realisten – drömmar om framtiden som mål

Det andra förhållningssättet som vi tycker oss kunna urskilja i materialet är det vi benämnt ”realisten”. För realisten innebär framtiden både någonting positivt och negativt, man ser både framtida möjligheter, men även farhågor.

På frågan hur det känns att drömma om framtiden, svarar realisten eftertänksamt:

– Det kan bero på... det kan variera... ibland kan jag längta... ibland kan det kännas obehagligt att tänka på framtiden.

För realisten innebär framtiden drömmar om att få jobb, bostad och familj. Detta är drömmar som för idealtypen är realistiska, till skillnad från skeptikern som kan ha svårt att se att man ska få detta i framtiden. Vi finner att realisten är aktiv i sitt förhållningssätt till drömmar om framtiden och tror sig själv kunna påverka och forma sitt liv. På vår fråga om vad man själv kan göra för att drömmarna ska bli verklighet får vi följande svar:

-100 % av mig/... /För det första så måste jag få veta hur jag ska göra och sen ska jag göra det.

En anledning till att man tror att drömmarna slår in, kan vara att man tidigare har erfarenhet av att själv ta initiativ och att aktivt påverka sin egen situation. För flera av informanterna har folkhögskolekursen varit en sådan erfarenhet. Man har läst eller fått information från andra om kursen och man kände att det var något som passade. Ungdomarna skrev därefter ett personligt brev och gick en ”pröva – på – vecka”. När de kom in på kursen, flyttade de hemifrån och tog i

samband med det ett steg ut i vuxenlivet. De insåg att man måste ta egna initiativ för att få saker och ting gjorda och att man måste ha ett aktivt förhållningssätt till livet. Detta kan leda till att de sporras till att möta nya utmaningar och ta nya steg i livet. De kan även ha sporrats av kontakterna de knutit på skolan med lärare och kamrater, personer med liknande erfarenheter och som vet vad det innebär att leva med ett intellektuellt funktionshinder. Hannerz (Gustafsson, 1999) menar att det är när man samtalar med varandra som man upptäcker att man delar synsätt och erfarenheter och man kan börja bygga upp en erfarenhetsgrundad värld. Genom att man samtalar med varandra och genom att dela erfarenhetsperspektiv kan man få stöd för sin egen uppfattning och detta kan påverka deras självbild. Hannerz menar att det synsätt som är i majoritet blir det dominerande i samhället, men på denna folkhögskola, i denna klass är det ungdomarnas synsätt som är i majoritet.

Realisten drömmer om att få familj och barn och tror sig också kunna se till att det blir så, men inser också de svårigheter som en familj kan innebära.

– ***Vill du ha barn och sånt då?***

– *Jag vill gärna vara pappa, ja./.../*

– ***Hur skulle, hur vill du att din familj ska vara?***

– *De ska vara trevliga, omtänksamma och så ska de inte vara så här att de skäller på en. Man ska vara så här trevlig mot varandra, inte så här... gräla varenda dag liksom. Så en familj vill jag inte ha.*

De flesta skulle nog instämma i att man vill ha en familj där medlemmarna har goda relationer till varandra, men alla kanske inte skulle uttrycka sig så öppet och tydligt. Man tar vissa saker för givet, men här ser vi hur realisten uttrycker och sätter ord på det som för andra kanske är en självklarhet. Realisten har en förmåga att se och ge uttryck för det lilla, men ändå så viktiga i vardagen.

– ***Hur vill du då att din familj ska vara?***

– *Att man ska vara tillsammans i familjen. Att man kanske ska åka ut och bada, så barnen kan ta simtag och sånt.*

Omgivningen har en mycket viktig betydelse för en individs utveckling och självbild, vilket också framgår av Gustafssons studie (1999). För att förverkliga olika livsprojekt tog personerna i hans studie för givet att de kunde räkna med stöd och hjälp från omgivningen. Som vi tidigare nämnt kunde personerna klara av olika projekt beroende på sin egen förmåga, uppgiftens svårighetsgrad och stödet man fick från omgivningen. Det kommer också fram i våra intervjuer, som när en av personerna säger att ”först måste jag få veta hur jag ska göra det och sedan göra det”.

Realisten ser att man tar saker och ting stegvis i framtiden. När det gäller boende så drömmer man om att först och främst få en lägenhet och eventuellt senare flytta till hus eller villa.

– Jag menade drömboendet.

- Ja, ja. En trea har jag tänkt mig. Inte något för dyrt för att... med hyrorna och så... skatten och det. Så då kan jag tänka mig en tvåa eller trea, något enkelt att börja med. Så att... 50 kvadratmeter eller något det räcker, kanske 60 kvadratmeter, det är stort i och för sig. Eh, ja, men om jag nu får läge att skaffa hus eller villa så kan jag tänka mig det.

Realisten låter inte sina drömmar sväva runt fritt. Till och med när man diskuterar drömboendet ser man i citatet ovan hur personen anpassar sina drömmar efter vad man uppfattar som möjligt att förverkliga, det får inte vara för dyrt. Han/hon tänker inte automatiskt på exempelvis en stor Hollywood-villa med pool, utan man tänker att hyran inte får vara för hög. I detta kan man se inslag från skeptikern, där man har sina drömmar på en nivå som är rimlig att kunna nå upp till. Detta kan man se som realistens livsstil (Giddens, 1999), det är så man ser på sig själv. Realisten ser på sitt liv och tänker att man ska lägga utmaningar på en nivå man klarar av, utan att för det lägga drömmarna på en alldeles för låg nivå. Realisten ser dock, till skillnad från skeptikern, inte samma farhågor för misslyckanden, men anpassar sina drömmar till vad man uppfattar vara inom rimlighetens gränser. Han/hon tror och utgår från att drömmen ändå kan bli sann, vilket skeptikern inte alls ger uttryck för.

Realistens drömmar spränger sällan gränser, innehåller inga utopiska förhoppningar om ett liv vilt skilt från hur deras liv sett ut under uppväxten och fram till nu. Drömmarna visar hur de definierar och tolkar sina livsvillkor och möjligheter. Att man sedan tänker på hyra även i sina

drömmar kan bero på att man alltid har behövt tänka på det, det gör det svårt att släppa tankar om det även när man drömmer.

Då personen har ett intellektuellt funktionshinder, kan planeringen av att flytta hemifrån och ansvaret för det ofta ligga hos föräldrarna.

– *Vart skulle du vilja bo sen då när du flyttat hemifrån, när du blir vuxen.*

– *I någon lägenhet någonstans... typ nåt sån..., typ nåt boende någonstans, som att... För hemma säger mamma att vi ska börja planera inför att jag ska börja flytta... inför... vi ska börja planera. Det är ju bra att vi börjar planera inför det.*

Föräldrarna ser behovet och möjligheterna med att börja planera och förbereda sina ungdomars framtida boende. För föräldrarna blir ofta ungdomens behov av stöd och hjälp i vardagen en orsak till att en tidig och noggrann planering blir särskild betydelsefull. Mamman i citatet ovan, tar rollen som företrädare för sin ungdom och han/hon lär sig att beakta sina intressen och sina tankar om framtiden, utifrån de värden som föräldrarna och kanske också skolan och andra i deras omgivning förmedlar.

Om ungdomen däremot tror sig att klara av ett eget boende, men föräldrarna är av en annan åsikt, uppstår här perspektivkonflikt, i enlighet med Gustafssons resonemang (1999). Då föräldrarna anser sig vara medvetna om vad deras barn klarar av och inte klarar av i vardagslivet, kan det genom diskussion och motiveringar om vad som är bäst för ungdomen bli så att individen övertar föräldrarnas perspektiv. I en situation där föräldrarna har stöd från andra, i detta fall båda föräldrarna och kanske skolan, ligger det närmast till hands att deras perspektiv ges företräde (a.a.).

Realistens fritid består för närvarande och även i framtiden, om realisten själv får bestämma, av vanliga saker såsom, spela piano, gå på bio, kampsport, fika, sjunga i kör, shoppa, umgås med kompisar etc. Här ser man likheter med ungdomarna i Jönssons et al. studie (1993), där de vanligaste fritidsaktiviteterna uppgavs vara att: sporta/idrotta och umgås med kompisar. I det här avseendet finns det inga påtagliga skillnader mellan ungdomar i allmänhet och de

ungdomar vi intervjuat. Han/hon uttrycker heller ingen prestationsångest eller krav på att lyckas i sina fritidsaktiviteter.

När det gäller arbete framträder ett klart mönster, där realisten vill arbeta med service. På vår fråga om framtida arbete, svarar realisten:

– Vad skulle du vilja göra i framtiden, när du är klar med skolan?

– Ja, jag gillar att träffa människor, så jag skulle vilja jobba i mataffär. Där får man träffa jättemycket människor.

– I mataffär?

- Ja, jag har praktiserat i mataffär.

– Vad fick du göra när du praktiserade?

– Jag fick plocka upp varor och sånt. Man måste vara jättetrevlig mot kunderna. Hjälpa till när de frågar och sånt, det gjorde jag.

En trolig anledning till att realisten vill arbeta inom serviceyrken är att ett av målen med kursen är motivera och förbereda för lättare arbeten inom service. Detta kan jämföras med Jönssons et al. studie (1993), där fyra tjejer intervjuats som representerar socialgrupp *Bruksort* om deras tankar och drömmar om framtida yrken. Tjejernas tankar och drömmar om framtida yrken var att jobba på posten, kassörska i affär, bagare/konditor. Att få ett bra jobb var den viktigaste förhoppningen inför framtiden.

Vi ser även att realisten har tankar på att läsa vidare. Detta kan ses som planering inför framtiden, att man investerar i en utbildning som kan ge ökade livschanser längre fram.

– Vad skulle du vilja göra i din framtid, när det gäller arbete eller så?

– Arbete, jag skulle kunna tänka mig att syssla... skulle kunna se om jag skulle kanske... om jag nu går detta året och sedan ett extra eller någonting så... kanske läsa in på en annan linje och någonting, jobba om... lite mer vård och eller någonting har jag tänkt mig typ. Ja.

I resonemanget framkommer alltså en medvetenhet om att det kan löna sig att man vill läsa vidare. Man ser det som en möjlighet att kunna försörja sig bättre, bli självständig och få syssla med något man är intresserad av.

– Finns det några andra drömmar som är viktiga för dig?

– Att jag ska klara mig själv. Ja, att jag ska... att man inte ska behöva luta sig mot nån. Ja, definitivt.

Om man läser vidare har man större möjligheter till att välja arbete och till skillnad från skeptikern vill inte realisten bara ha vilket jobb som helst utan man vill ha ett arbete som man trivs med. Man vill försöka läsa vidare, för att ha ett jobb man både trivs med och kan försörja sig på. Bjurström (1997), visar i sin studie "Högt & lågt" att ungdomar som kom från homogena arbetarklasshem, valde speciella gymnasieutbildningar för att få större möjlighet att välja arbeten de trivdes med och att bryta sig loss från den sociala miljö de vuxit upp i. På samma sätt ser vi att några av våra informanter resonerar kring arbete. Det ska inte bara vara en försörjningskälla utan även vara tillfredsställande.

Framtidsoptimisten – drömmar om framtiden som medel

För framtidsoptimisten innebär drömmar om framtiden något positivt och det är något han/hon längtar till. Vi kommer i fortsättningen att benämna framtidsoptimisten för optimisten.

– Om jag säger framtid vad säger du då?

– Eh, om du säger framtid säger jag, eh, det kommer nog hända en hel del, det kommer hända mycket den närmsta framtiden tror jag, men framtid... då säger jag... då håller jag nog på med musiken.

Optimisten tror att framtiden kommer att innehålla mycket och ser framför sig hur livet kan vara helt annorlunda mot hur deras liv ser ut idag och man är beredd på det som ska ske. På frågan om framtidsdrömmar är viktigt svarar optimisten:

– Ja, det tycker jag faktiskt. Om man inte har det så, hur hade livet sett ut då? Om man inte hade haft drömmar. Då hade...då vet jag inte hur livet hade sett ut.

Enligt optimisten är det när man lyckas uppfylla sina drömmar som man orkar mer och man orkar då gå vidare till nästa uppgift. Drömmarna är en viktig inspiration och drivkraft för optimisten. Gustafsson (1999), beskriver i sin studie en person med intellektuella funktionshinder som under många år försökt ta körkort och ett av personens viktigaste framtidsmål var att få köra bil. Många kanske skulle se detta projekt som utsiktslöst, men personen var helt inställd på att han skulle lyckas en vacker dag. Detta visar på att man inte ger upp sina drömmar för att man inte lyckas med en gång, utan man strävar efter att uppfylla dem. Drömmarna ger livet mening och förgyller tillvaron, samtidigt som det fungerar som mål och livsplan. Så här säger en av våra informanter:

– Det är väldigt viktigt, vare sig det är mål eller drömmar så är det viktigt att man har dom, att man så småningom lyckas uppfylla dom./... /. Det gör att man orkar mer, att man kan gå vidare till nästa uppgift.

Liksom realisten och till skillnad från skeptikern har optimisten ett aktivt förhållningssätt till sina drömmar. För att drömmar ska bli verkliga tror sig optimisten kunna göra så att de går i uppfyllelse. Men till skillnad från realisten använder optimisten drömmarna som ett medel. Istället för att arbeta mot enbart en dröm arbetar man med drömmen för att nå till nya drömmar. Detta illustreras i citatet nedan.

- Finns det någon utbildning du skulle vilja gå?

– Mm... typ att jag kanske en vacker dag... typ en vacker dag... kanske går någon sånglinje för jag tycker om att sjunga, jag vill bli sångerska när jag kanske blir lite äldre. Det har jag haft länge som en dröm.

- Hm.

– För jag tycker om att sjunga.

- Ditt drömjobb då, vad är det. Är det att bli sångerska?

– Ja. Om jag typ får en skivkontrakt.

- Tror du att du kommer få ett skivkontrakt nån gång?

– Ja det hoppas jag.

Här ser man tydligt att drömmen om att gå en sångutbildning blir ett medel för att nå nästa dröm, att få ett skivkontrakt. Här kan vi urskilja likheter med de ungdomar som i Jönssons et al. studie (1993), kom från den övre socialgruppen, vilka betraktade sina intressen utifrån de värden de kunde ha när det gällde exempelvis skola och kommande yrken (a.a.). De såg sina intressen som medel för att kunna uppnå framtida drömmar.

Optimisten är ofta konstnärligt lagd. Han/hon tycker att det är kul att experimentera, skapa, att få hålla på med det konstnärliga tinget. För optimisten är drömmen något viktig. Att inte drömma kan ses som ett misslyckande och bli ett hinder för utveckling vilket gör att man inte kommer vidare. Man har alltid nästa steg klart för sig. Det finns en medvetenhet om att hinder kommer att dyka upp på vägen som man ibland kan beseгра och ibland får man se sig beseгра, det får dem inte att sluta drömma. Vi kan här urskilja en skillnad från skeptikern, som helst undviker att försätta sig i situationer där det finns risk för misslyckande. Optimisten ser vi däremot inte visar på någon oro att försätta sig i situationer där man riskerar att inte lyckas till fullo. Han/hon ser istället detta som en möjlighet till utveckling och livschanser istället för ett hinder som skeptikern ger uttryck för. Har man en ny dröm klar för sig när man förlorat den gamla är det lättare att gå vidare.

När optimisten tänker på sin framtid ser han/hon den framtida familjen som en självklar del av den. Så här svarar en av informanterna på vår fråga om dennes tankar när det gäller framtid och familj.

– Sen när du blir vuxen och har flyttat hemifrån och kanske fått lägenhet, finns det nåt du skulle vilja göra, på din fritid? Förutom allt det du gör nu?

– ... Jag skulle gärna vilja åka skidor, om hon tycker om att åka skidor.

(Med ”hon” menas här den tilltänkte partnern – vår anmärkning).

Han/hon vill gärna göra saker tillsammans med sin framtida familj. Detta visar att man tänkt mycket på sin framtid. Detta kan antingen ses som ett tecken på något man saknat i sin egen barndom eller något man upplevt i sin egen barndom som man vill återskapa. Att man pratar

om den framtida familjen som en självklar del av framtid kan vara ett försök att påverka omgivningens perspektiv.

För optimisten är det framtida drömboendet väldigt klart. Det är inte bara en lägenhet någonstans, utan han/hon vet exakt var den ska ligga och hur den ska se ut inuti. Drömboendet är en lägenhet i Stockholm och i den ska det finnas fina tapeter, blommor, dusch, toalett, spis och dylikt. När optimisten ser längre in i sin framtid ser han/hon ett hus. Huset får här en symbolisk känsla av frihet.

– Varför skulle du vilja bo just i ett hus?

– Ja, för då brukar jag oftast tycka att man känner sig fri, det är mera härligt när man inte bor i ett hus... att det bor andra där... att man kan störa andra brukar jag tycka.

Denna känsla av att vilja vara fri skulle man kunna härleda till upplevelser och erfarenheter av att ha ett funktionshinder. Optimisten pratar om att han/hon inte vill störa andra, som man kan göra om man bor i lägenhet, men det kanske också handlar om att man inte vill bli störd. Har man ett intellektuellt funktionshinder finns det ofta många professionella i omgivningen. Detta kan man se i Löfgren – Mårtensons (2003) avhandling där en manlig personal uttrycker sig så här ”om man ska åka till Liseberg med normalbegåvade, då är man fyra personal på 100 elever. Åker man istället med 100 handikappade, då ska det vara 50 personal för att det ska funka”. En annan personal uttrycker att behovet att få sätta sig ifred eller att få gå undan verkar vara mindre för personer med intellektuella funktionshinder. Många anser att det intellektuella funktionshindret gör att de ”inte lider” av brist på privatliv. Om folk runt omkring ungdomarna anser det, finner vi det inte konstigt att man vill ha ett hus där man får vara ifred. Ser man då in i sin framtid kan man se huset som en chans att få vara fri, få sköta sig själv.

Avslutande reflektioner

Vi ser att det finns tydliga olikheter i informanternas sätt att förhålla sig till drömmar om framtiden. Men hur blir det så här? Varför blir en del skeptiker, en del realister och en del blir framtidsoptimister?

En anledning till att en del blir skeptiker och en del blir optimister beror förmodligen på omgivningens stöd och perspektiv. Blir man uppmuntrad genom hela livet blir det nog lättare att vara en optimist. Gustafsson (1999), menar att det är när människor delar och ömsesidigt bekräftar varandras uppfattningar om hur någonting förhåller sig som vår verklighet byggs upp. När omgivningen och den enskilda individen har ett överensstämmande perspektiv är det som om vetandet och livsperspektivet får ett annat värde. Om man vet med sig att omgivningen tror på ens egna förmågor och möjligheter har man större utsikter att möta och utmana kommande livschanser.

Ett skeptiskt förhållningssätt kan utvecklas genom att omgivningen vill skydda, man ser det intellektuella funktionshindret som ett bekymmer, och man har sett att genom sina svårigheter och tillkortakommande har personen blivit besviken. För att undvika detta i framtiden skyddar omgivningen den unge, man uppmuntrar inte till att anta utmaningar och att prova nya saker. Gustafsson (1999), beskriver detta som att omgivningen endast ser till funktionshindret och inte till personen bakom funktionshindret och dennes resurser och möjligheter. Resultatet av detta som från början var en god tanke kan bli en ungdom som är orolig inför framtiden och är rädd för att prova nya saker för att det ska tolkas som ett nederlag i andras ögon.

Optimisten kan däremot ha tillåtits att misslyckas med att uppfylla sina drömmar. Trots att det finns ett intellektuellt funktionshinder med i bilden har ungdomen ändå fått prova sina egna vingar. Människor i deras närhet har låtit den unge gå utanför sin ram och skapa sin personlighet. Enligt Berglund (2000) är det ju just i ”sprickor av struktur och roller” som man skapar sin personlighet, och det är när man vågar vara den som avviker som man skapar sin personliga identitet. Detta kan vara svårt att göra om man hålls tillbaka och skyddas från att göra sina egna erfarenheter.

Då vi sammanställde alla intervjuer i de tre förhållningsätten märkte vi att de flesta svaren faller under realistsens förhållningssätt. Detta tror vi beror på att de flesta får lagom mycket krav och stöd ifrån omgivningen vilket gör att de varken blir orealistiska i sina drömmar eller sätter kraven på sig för lågt. Man ser istället till sina begränsningar och möjligheter och utgår från dem.

Med hjälp av vår datamatrix har vi sökt efter eventuella könsskillnader, men kunde inte med det relativt lilla material vi har se några tydliga sådana uttryck.

De tre förhållningssätt som vi presenterar är väldigt olika, men en sak har de alla gemensamt. Alla informanter har en längtan efter att skaffa en familj, den enda skillnaden är att skeptikern känner en rädsla inför det, men alla vill de ha familj och barn. Detta blir extra intressant om man tänker på att inom nästan alla områden ser man inslag av medvetenhet om de tillkortakommanden som det intellektuella funktionshindret kan ge. Pratar man jobb är det ingen som uttrycker en önskan om ett toppjobb på SAAB eller andra högpresterande arbeten, utan man ser till sina förutsättningar och sina begränsningar. Detta behöver inte ha något samband med funktionshindret. Vid en jämförelse med Jönssons et al. (1993) studie visar resultatet att ungdomarna från Bruksorten inte heller hade drömmar om toppchefsjobb utan drömyrkena var exempelvis bagare, jobba på posten, jobba i affär med mera.

Men när det kommer till att skaffa familj ser nästan alla på det som en rättighet och något man tror sig komma att klara av. Varför är just en familj en dröm som så många tror att de kommer uppnå? Kan det vara på grund av att man inte måste gå en utbildning för att få familj, man måste inte uppnå vissa formellt fastställda kriterier för att få skaffa familj. Man ser på en familj som något naturligt, något som alla kan påverka själv. Barron (1997) finner i sin studie av ungdomar med funktionshinder att unga kvinnor uttrycker en längtan efter att få en familj att ta hand om. Denna längtan efter att få ta hand om en familj ser Barron inte bara som att man vill ta på sig den traditionella kvinnorollen utan att man också vill göra revolt mot den stereotypa bild av funktionshindrade kvinnor som finns, att man är en passiv mottagare av service som inte är lämplig för att vara förälder. Denna önskan bland informanterna att få ta hand om någon annan blir motsatsen till att bara ta emot hjälp, man blir istället den som förser andra med hjälp.

Detta kan ses som en reaktion på stämpeln som bara funktionshindrad och ett försök att skapa sig en identitet som en ung kvinna eller man.

Vid en jämförelse med ungdomarna i Jönssons et al. studie (1993) och våra informanter finner vi stora likheter. Då det finns ungdomar både med och utan intellektuella funktionshinder som ser på sin framtid med skeptisk syn kan förhållningssättet till framtiden inte bero på funktionshindret eller i alla fall inte bara på det. På vår fråga om drömmar om framtiden svarade flertalet av våra informanter att de önskade få ett jobb och detta svar gav även majoriteten av ungdomarna i Jönsson (a.a.) studie. På frågan om vad man helst vill göra på sin fritid var några av svaren vi fick av våra informanter: träna, spela instrument, lyssna på musik, umgås med kompisar eller bara ta det lugnt och inte göra någonting alls. Detta är slående lika de svar ungdomarna gav i Jönssons et al. (1993) studie. Vi har även sett i vårt resultat att alla våra informanter vill ha barn och familj i framtiden, motsvarande svar finner vi även hos ungdomarna i Jönssons (a.a.) studie. Här ser vi att ungdomar med intellektuella funktionshinder inte har annorlunda framtidsdrömmar än andra ungdomar.

En sak man alltid bör ha i åtanke och som tydligt kommer fram i våra intervjuer är att ungdomar med intellektuella funktionshinder framför allt är som andra ungdomar med alla de möjligheter och svagheter, drömmar och erfarenheter som det kan innefatta.

Referenser

- Areschog, J. (2003). Den som icke kan tillgodogöra sig folkskolans undervisning. I Börjesson, M., & Palmblad, E. (Red:er). *Problembarnets Århundrade*. Lund: Studentlitteratur.
- Askelöf, S. (2000). Förord. I Uddén, G. *Det var nå't med uppväxten*. Stockholm: Rädda Barnen
- Barron, K. (1997). *Disability and gender – Autonomy as an Indication of Adulthood*. (Avhandling för doktorsexamen, Uppsala Universitet).
- Berglund, S.A. (2000). *Social pedagogik – I det goda mötet skapas goda skäl*. Lund: Studentlitteratur.
- Bjurström, E. (1997). *Högt & lågt – smak och stil i ungdomskulturer*. Umeå: Boréa.
- Brusén, P., & Hydén, L. -C. (2000). Inledning. I Brusén, P., & Hydén, L. - C. (Red:er). *Ett liv som andra*. Lund: Studentlitteratur.
- Giddens, A. (1999). *Modernitet och självidentitet*. Uddevalla: Daidalos.
- Gustafsson, A. (1999). *Inifrån utanförskapet*. Stockholm: Johansson & Skyttmo Förlag AB.
- Holme, I. - M., & Solvang, B. - K. (1997). *Forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Jönsson, I., Trondman, M., Arnman, G., & Palme, M. (1993). *Skola - fritid - framtid. En studie av ungdomars kulturmönster och livschanser*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

- Löfgren – Mårtenson, L. (2003). *Får jag lov – om sexualitet och kärlek i den nya generationen unga med utvecklingsstörning*. (Avhandling för doktorsexamen, Göteborgs Universitet).
- Mallander, O. (1999). *De hjälper oss till rätta – Normaliseringsarbete, självbestämmande och människor med psykiskutvecklingstörning*. (Avhandling för doktorsexamen, Lunds Universitet.)
- Mundt, M. (1981). *Intervju som datainsamlingsmetod - att intervjua utvecklingsstörda*. (Psykologiexamensuppsats). Uppsala Universitet, Institutionen för Tillämpad Psykologi.
- Olin, E. (2003). *Uppbrott och förändring – När ungdomar med utvecklingstörning flyttar hemifrån*. (Avhandling för doktorsexamen, Göteborgs Universitet).
- Repstad, P. (1999). *Närhet och distans*. Lund: Studentlitteratur.
- Ringsby – Jansson, B. (2002). *Vardagslivets arenor – Om människor med utvecklingstörning, deras vardag och sociala liv*. (Avhandling för doktorsexamen, Göteborgsuniversitet).
- Sjöblom, Y. (2003) *Ungdomars livsvillkor i en föränderlig värld*. Socionomen, nr 8. Socionomens forskningssupplement nr 16, s 2 – 15.
- SOU 2000:3 *Välfärd vid vägsfäl*. Stockholm: Socialdepartementet.
- SOU 2000:40. *Välfärd och försörjning*. Stockholm: Socialdepartementet.
- Tideman, M. (2000). *Normalisering och kategorisering - om handikappsideologi och välfärdspolitik i teori och praktik för personer med utvecklingstörning*. (Avhandling för doktorsexamen, Göteborgsuniversitet).
- Trost, J. (1997). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Tøssebro, J. (1999). Integreringensprincipen i teori och praktik. I Tideman, M. (Red).
Handikapp: synsätt, principer och perspektiv. Stockholm: Johansson & Skyttmo.

Opublicerat material:

Informationsblad från Folkhögskolan

Internetadresser:

HSFR - Humanistisk Samhällsvetenskapliga Forsknings Rådet.

www.stingerfonden.org/documents/hsetikregler.pdf

Länsstyrelsen. (2003). *Funktionshindrade har fortfarande sämre bostadsstandard*. Stockholm

www.lanstyrelsen.se

Frågeguide

Allmänt:

- Namn
- Ålder
- Hur länge har du gått på folkhögskolan?
- Hur kommer det sig att du började här?... Hur gick det till.. berätta?

Drömmar:

- Vad tänker du på om vi säger framtid?
- Vad har du för drömmar om framtiden?
- Är det viktigt med drömmar – i så fall varför/ eller varför inte?
- För vem berättar du om dina drömmar?
- Tror du att andra ungdomar/dina kompisar har ungefär samma drömmar som du? Om nej, varför inte?
- Vad kan du göra för att det ska bli som du drömmer om?

Boende:

- Hur bor dina föräldrar (vilken ort... i villa/lägenhet eller) ?
- Hur bor/bodde du innan du kom till skolan?
- Hur/Var skulle du vilja bo sen, när du flyttat hemifrån /blir vuxen (när du blir äldre)
- Var/hur är ditt drömboende... berätta hur det ser ut?
- Varför skulle du vilja bo just så?
- Tror du att du kommer bo så?
- Om ja, vad kommer du själv att göra för att det ska bli så?
- Om nej, vad tror du det beror på?
- Hur blir det istället tror du?

Familj:

- Berätta om din familj, dina föräldrar/syskon?
- Drömmer du om att ha en egen familj när du blir äldre? Isåfall hur vill du att din familj ska vara? Vill du ha barn?
- Tror du att du kommer att få en egen familj? Pojkvän/flickvän? Barn?
- Om ja? vad kommer du själv att göra för att det ska bli så?

- Om nej, varför tror du inte att det kan bli som du drömmer om?
- Hur blir det istället tror du?

Fritid:

- Vad gör dina föräldrar på sin fritid? Brukar du vara med?
- Vad gör du på din fritid? Vad tycker du mest om att göra?
- Vad skulle du vilja göra på din fritid sen, när du blir vuxen/ när du flyttat hemifrån?
- Finns det något som du skulle vilja göra på din fritid som du inte gör nu?
- Om ja vad kommer du själv att göra för att det ska bli så?
- Om nej, vad tror du det beror på?
- Hur blir det istället tror du?

Arbete/Utbildning/skola:

- Vad arbetar dina föräldrar med? Din mamma...din pappa?
- Vad skulle du helst vilja göra i framtiden? (när du är klar med skolan här)
- Finns det någon utbildning (skola) du drömmer om/gärna skulle vilja gå? I såfall vad?
- Vad är ditt drömjobb/din drömsysselsättning?
- Vad skulle du göra då? Berätta!!
- Varför skulle du vilja jobba där/med det?
- Tror du att du kommer att få ditt drömjobb?
- Om svar nej på ovanstående fråga: Varför tror du att du inte kommer att jobba där?
- Hur blir det istället tror du?

Avslutande frågor:

- Är det andra drömmar som är viktiga för dig?
- Blir du glad av drömmar?
- Blir du rädd?
- Är det något annat som du kommit att tänka på och som du vill säga, som vi inte frågat dig om?

